

Perspektívy vývoje lidstva

Patnáctá přednáška

Dornach. 2. června 1921

GA 204

Rudolf Steiner

Myšlení Johanna Scota Erigcny jako projev vývojové metamorfózy mezi dávným jasnozřivým myšlením a myšlením intelektuálním. Pozdější účinky negativní teologie Dionýsia Areopagity a Origcna v době Scota Erigeny.

V těchto minulých týdnech jsem opakovaně hovořil o velkém přelomu, který se uskutečnil v západní civilizaci ve 4. století po Kr.. Hovoří-li se o takové věci, potom se musí vždy znovu poukázat na něco, co bylo také již zde často předmětem pozorování, co ale je nutné stále znovu mít na zřeteli, míním metamorfózy lidského vývoje silně se duševně od sebe lišící. Hovoříme-li o jednom takovém hlavním bodě v lidském vývoji, jaký spadá do 4. století po Kr., tak si musíme právě povšimnout toho, že se duševní život lidí změnil jaksi skokem. Tento názor lidé dnes právě nemají. Dnes mají lidé již tento názor: Lidský' rod prodělal nějaké dějiny, které sledujeme zpět, řekneme, snad až do 3., 4. tisíciletí podle nejnovějších dokumentu, potom není dlouho nic, jdeme-li zpět dále, až přicházíme ke stár hm zcela zvířecy-lidským. Ale pro dobu

historického vývoje se myslí, že lidé v podstatě vždy mysleli a pociťovali tak, jako pociťujeme my dnes, nanejvýše že dříve stáli na dětském stupni vědeckého života a že se nakonec probjovali k tomu, o čem dnes hovoříme, jak daleko jsme to přivedli dnes v poznání světa. Tedy poněkud nezaujaté pozorování lidského života hovoří o opaku a musil jsem vám přece jen říci, jak mohutný převrat zde byl ve 4. století po Kr.. jak potom zde byl jiný převrat v celém duševním životě na počátku 15. století a jak také v 19. století nastal v lidském duševním životě obrat.

Dnes chceme, řekl bych, pozorovat jakýsi detail tohoto celého vývoje. Chtěl bych dnes nejprve postavit před vás osobnost, která tak velice ukazuje, jak lidé právě mysleli jinak, než se myslí dnes. Osobnost, o které byla také již v dřívějších přednáškách zmínka, má být osobnost Johanna Scoty Erigeny žijícího v 9. století na dvoře Karla Holého" ve Francii. Johannes Scotus Erigena, který měl svou vlast na druhé straně průplavů, se narodil asi v r. 815 a žil daleko do druhé poloviny 9. století, je osobností, která vlastně představuje tak výrazně intimnější křesťanský způsob myšlení 9. století po Kr.. ale onen způsob myšlení, který je ještě zcela pod doznívajícím působením prvních křesťanských staletí. Johannes Scotus Erigena se zjevně pilně snažil nořit do toho, čím bylo běžné vzdělání učenců a theologů jeho doby. Obojí se v jeho době shodovalo, toto vzdělání učenců a theologů. A toto vzdělání učenců a theologu mohli si lidé nejlépe osvojit tam, na druhé straně průplavů, zejména v irských ústavech, kde bylo pěstováno křesťanství jistým esoterickým způsobem. Potom nahlédli králové Franku, že by měli takové osobnosti povolávat na svůj dvůr, a to, co potom Franckou říši postupovalo jakožto křesťanské vzdělání, to šlo dále z Francké říše také na východ do západního Německa, to bylo v podstatě ovlivněno těmi osobnostmi, které byly povolávány od králů Franku z druhé strany průplavu. Johannes Scotus Erigena se ale nořil také do všeho, co bylo vlastní zejména řeckým církevním otcům a nořil se do oněch spisů, které nesou na sobě jistý problematický ráz v západní civilizaci, do spisu Dionýsia Areopagity. Tohoto Dionýsia Areopagitu pokládají někteří za bezprostředního žáka Pavlova. Jeho spisy se ale vynořují teprve v 6. století a mnozí hovoří proto o spisech pseudodionýsovských, které by ly v 6. století někým sepsané a polom prý připisované tomuto Pavlovu žáku.

Kdo takto hovoří, nezná celý způsob, jak se dále předávaly duchovní poznatky z generace na generaci v těchto starších staletích. Taková škola, jakou byla ta, v níž učil v Athénách sám Pavel, měla poznatky, kterým se zpočátku učilo jen ústně, které se potom přenášely z generace na generaci a které byly teprve

mnohem, mnohem později sepsány. To, co zde by lo později sepsané, nemusí proto být zcela nepravé, ale muže reprodukovat s jistou identitou, co je staletí staré. Takový význam osobnosti, jaký připisujeme my dnes, takový význam lidí v těchto dřívějších dobách osobnosti nepřipisovali. Snad právě dnes budeme se moci dotknout jisté osobnosti, o níž budeme mluvit u Johannese Scota Erigeny, proč tomu tak bylo, proč se přikládal v tehdejší době tak malý význam osobnosti.

Nyní je ale bez pochyby jisté: Nauky, které byly sepsané pod jménem Dionýsia Areopagity, ty byly v 6. století pokládány za zvláště hodné zapsání. Byly pokládány za to, co by lo zachováno v prvních křesťanských dobách a co musilo být právě v této době zvláště zapsáno. V této skutečnosti jako takové bychom měli vidět něco zvláštního. Lidé měli jednoduše v dobách před 4. století po Kr., více důvěry v paměť působící od generace ke generaci, než měli v době pozdější. Ve starších dobách nebyli lidé tak velmi zaměřeni, fixováni na zapisování. Ale lidé viděli přicházet dobu, v níž se stávalo stále víc a více nutným zaznamenávat věci, které se dříve daly s lehkostí předávat ústně, neboť je to skutečně něco subtilního, co se zde píše ve spisech Dionýsovských. A to, co mohl Johannes Scotus Erigena v těchto spisech studovat, to bylo zcela jistě způsobilé, aby to na něho učinilo mimořádně hluboký dojem. Neboť způsob myšlení, který' nacházíme v tomto Dionýsiu, byl přibližně takovýto: my lidé, my můžeme svými pojmy, které si tvoříme, náhledy, které můžeme získat, můžeme probádat smyslově-fyzický svět. Můžeme potom rozumem vyvozovat své závěry ze skutečností a bytostí tohoto fyzicky- smyslového světa. Vyvíjíme se jaksi vzhůru k rozumovému obsahu, který' již potom není smyslově názorný v představách, v pojmech, a když jsme vytvořili své pojmy, své představy ze smyslových skutečností a smyslových bytostí, potom dostáváme puzení pohybovat se s těmito představami vzhůru k nadsmyslovosti. K duchovnu, k božskosti.

Ale Dionýsius nyní nepostupuje tím způsobem, že snad říká, učíme se ze smyslových věcí tomu či onomu, náš rozum dostává své představy a vyvozuje z nich potom nějaké božstvo, vyvozuje nějaký duchovní svět - tak to neříká, nýbrž říká: Ty představy, které dostáváme ze smyslových věcí, jsou všechny nezpůsobilé k vyjádření božskosti. Nemůžeme jednoduše, ať si tvoříme jakkoli subtilní představy o smyslových věcech, nemůžeme pomocí těchto představ vyjádřit to, co je podstatou něčeho božského. Musíme proto najít své útočiště v představách pozitivních v představách negativních. Hovoříme například, když potkáme svého bližního, o osobnosti. Hovoříme-li o božství, neměli bychom

podle tohoto názoru Dionýsiova hovořit o osobnosti, protože představa osobnosti je příliš malá, je příliš slabá, abychom s její pomocí mohli označit božství. Měli bychom spíše hovořit o nadosobnosti. Neměli bychom dokonce, jestliže hovoříme o božství hovořit o bytí. Říkáme, že nějaký' člověk existuje, nějaké zvíře existuje, nějaká rostlina existuje, ale Bohu bychom neměli připisovat nějaké bytí, nějakou existenci, ve stejném smyslu jako člověku, zvířeti nebo rostlině. Ale měli bychom mu připisovat nadbytí, nadexistenci.

A tak bychom se měli snažit, míní Dionýsius. vyšvihnout se vzhůru ze světa smyslového k jistým představám, ale potom bychom měli tyto představy všude převrátit, nechat je přejít v představy negativní. Měli bychom se jaksi povznést ze smyslového světa k pozitivní teologii, a tuto potom převrátit a založit teologii negativní, která je vlastně tak vysoko, tak proniknuta Bohem a božským myšlením, že se vyslovuje jen v negativních úsudkových výrocích v popření toho, co si můžeme představit ze smyslového světa.

A tak se domníval Dionýsius Arcopagita. že pronikne na druhou stranu, do božsky-duchovního světa, když jaksi vše, co člověk může mít z rozumu, opustí a vžije se vzhůru do nadrozumového světa.

Hledíte, pokládáme-li Dionýsia za žáka Pavlova, potom žije na konci prvního století po Kr., do druhého století po Kr.. a žije tedy pár století před rozhodujícím 4. stoletím po Kr.. a cítí, co zde nadchází. Čítí vrchol lidského vývoje rozumu. Pohlíží jaksi částí své bytosti zpět do dávných dob. Víte, že lidé před 8. stoletím před Kr.. nehovořili o rozumu ještě tak jako hovořili od 8. století př. Kr.. Rozum neboli duše rozumová se zrodila teprve v 8. století př. Kr.. a z tohoto zrození duše rozumové vzešla řecká a latinská kultura. Ty byly potom ve 4. století po Kr.. na svém vrcholu. Před tímto 8. stoletím př. Kr.. nepoznávali lidé vůbec svět rozumem, poznávali jej nazíráním. Dávnější poznatky egyptské, dávné poznatky chaldejské jsou získány nazíráním, jsou získány tak jako my získáváme své zevní smyslové poznatky, přestože byly tyto předkřesťanské poznatky poznatky duchovními. Pohlíželo se právě na ducha tak. jako my pohlížíme dnes na to. co je smyslové a jak již Řekové pohlíželi na to. co je smyslové. V Dionýsiovi je tedy jaksi něco jako zpětná touha po nazírání, které leží mimo oblast rozumu.

Nyní stálo před Dionýsiem velké mystérium na Golgotě. On žil v kultuře své doby. Ten kdo se ponoří hluboko do spisu Dionýsiových, ten vidí, lhostejno kdo to byl. jak silně žil tento muž ve všem, o přinesla rozumová kultura jeho doby. Jemně vzdělaný Řek. ale současně muž, který byl ve své celé osobnosti naplněn velikostí mystéria na Golgotě a který si říkal: Ať se svým rozumem

namáháme jakkoli, nepřihlížíme přitom k mystériu na Golgotě a k tomu, co stojí za ním. Musíme vystoupit ven nad rozum. Musíme se vyvinout od pozitivní theologie k theologii negativní.

To učinilo na Scota Erigeny. když četl spisy tohoto Dionýsia Areopagity ještě v 9. století velký dojem, neboť to, co následovalo po 4. století po Kr., co bylo více augustinovské, to se vyvíjelo jen pozvolna, ale způsobem, jak jsem to vylíčil v předešlých přednáškách. Takový duch, právě jeden z těch, kteří se byli vzdělávali ve školách moudrosti v Irsku, žil ještě v prv nich křesťanských staletích, takový duch se mohl ještě všemi vlákny své duše upínat k tomu, co stojí v Dionýsiovi Areopagitovi. A současně bylo přece ale opět v Johannesu Scotu Erigenovi zcela naléhavé puzení založit rozumem, tím, co člověk může dosáhnout svým intelektem, založit jakousi pozitivní theologii, jež mu byla současně filozofií, a Scotus Erigena pilně studoval právě řecké církevní otce. Nacházíme u něho přesnou znalost například Origena¹⁰⁰, který' žil od 2. do 3. století po Kr..

Studujeme-li tohoto Origena, shledáváme skutečně ještě zcela jiné nazírání než křesťanské, to znamená než to, které potom později vystupovalo jako nazírání křesťanské. Origena je zcela ještě toho mínění, že se theologie musí proniknout filozofií, že je možné studovat člověka a celou jeho bytostnou podstatu jen tehdy, když na něho pohlížíme jako na výron božství, když na něho pohlížíme tak, že když vzešel z božství, že se potom stále dále a dále snižuje, že ale mystériem na Golgotě získal možnost opět vystoupil vzhůru k božství, aby se opět s božstvím spojil. Od Boha do světa, k Bohu zpět, tak snad můžeme označit cestu, kterou Origenes poznal jako svou. A v podstatě něco takového je také základem spisu Dionýsiových a přešlo to potom na takové osobnosti jako byl také Johannes Scotus Erigena. Takových osobností existovalo ale mnoho.

Mohlo by se říci, že jakoby jistým historickým zázrakem přišlo vlastně potomstvo k tomu, aby znalo spisy Johanneše Scota Erigeny. Zachovaly se na rozdíl od jiných spisů z prvních staletí, které byly podobné a které se zcela ztratily, zachovaly se až do 11.. 12. století, několik málo z nich až do 13. století. Byly v této době prohlášeny papežem za kacířské¹⁰¹, byl vydán rozkaz, že musí být všechny exempláře vyhledány a spáleny. Jen mnohem později se rukopisy z 11. až 13. století opět našly v jednom ztraceném klášteře. Ve 14., 15., 16., 17. století se o Johannesu Scotu Erigenovi nevědělo nic. Spisy byly spáleny jako podobné spisy, které obsahovaly něco podobného z téže doby a u nichž to

bylo právě ze stanoviska Říma šťastnější, ohni mohly být předány všechny ostatní exempláře! Od Scota Erigeny se právě jednotlivé exempláře zachovaly.

Pomyslíme-li nyní na 9. století po Kr., a připočteme-li k tomu, že v Johannesu Scotu Erigenovi žil přesný znalec moudrosti prvních křesťanských staletí, potom si přece jen budeme musit říci: Je to charakteristický reprezentant pro to, co z dřívější doby, z doby před 4. stoletím po Kr. Ještě přesahovalo do pozdějších dob. V těchto pozdějších dobách přece vše zkosnatělo, můžeme říci, v mrtvé latinské řeči. Zkosnatělo vše, co dříve bylo živoucím jakožto moudrost o nadsmyslovém světě, stalo se to dogmatickým, strnulým, rozumovým. Ale v takových lidech jako v Scotu Erigenovi žilo ještě něco z dávné živoucnosti bezprostředního duchovního vědění, jak existovalo v prv nich křesťanských dobách a jak tohoto vědění používali nejosvícenější duchové, právě aby chápali mystérium na Golgotě.

Tato moudrost musila na nějakou dobu vymřít, aby mohl být kultivován od první třetiny 15. století až do naší doby rozum člověka.

Rozum jako takový je sice duchovní vlastností člověka, ale obrátil se nejprve k materiálu. Dávný poklad moudrosti musil zmizet, aby se mohl zrodit rozum ve své stínovitosti. Nenoříme-li se do jeho spisu školometský-pedantským způsobem, ale celou svou bytostí, tak upozorujeme, že u Scota Erigeny hovoří ještě něco z jiných duševních základů, než jsou ty, z nichž se hovořilo později. Zde hovoří jaksí člověk ještě z hlubin, kterých nemohlo být dosaženo pozdějším duševním životem. Vše je duchovnější. a když člověk hovořil ve smyslu poznávání, hovořil o věcech, které se odehrávají v duchovnu.

Je mimořádně důležité jednou přesně pohlédnout, jaké bylo členění poznatků u Johanneše Scota Erigeny. Rozeznává ve svém velkém spise o členění přírody, které způsobem právě vylíčeným, přešlo na pozdější generace, ve čtyřech kapitolách to, co má říci o světě, a hovoří nejprve v první kapitole o světě nestvořeném a tvořícím. To je první kapitola, ta líčí způsobem, jak se Johannes Scotus Erigena domnívá, že to může činit, ličí jaksí Boha jaký m byl. dříve než přistoupil k něčemu, co je tvoření světa. Johannes Scotus Erigena zde líčí zcela tak, jak se tomu naučil ze spisu Dionýsiových, a líčí tvůrce nejvyšší rozumové pojmy, ale současně si je vědomý toho, že se těmito pojmy dospěje jen až k jisté hranici, za kterou leží theologie negativní. Člověk se tedy blíží jen k tomu, co je vlastně pravou podstatou duchovna, božství. Nacházíme zde v této kapitole mezi jiným krásné pojednání, které je poučné pro naši dobu, o božské Trojici. Říká, že když pohlížíme na věci kolem sebe, tak nacházíme nejprve jakožto všeobjímající duchovní vlastnost bytí. Toto bylí je jaksí tím, co

obsahuje vše. Neměli bychom Bohu přikládat ono bytí, jak je mají věci, ale můžeme přece jen jaksí, když pohlédneme vzhůru na to, co je nad bytím, můžeme hovořit souhrnně o bytí Božství. Rovněž shledáváme, že věci jsou ve světě prozařovány a pronikány moudrostí. Neměli bychom Bohu připisovat pouze moudrost, ale nad moudrost. Ale právě ve všech věcech je život. Když tedy Johannes Scotus Erigena pohlédne na svět, tak říká: Vidím ve světě bytí, moudrost, život. Svět se mi projevuje jaksí ve třech aspektech, jako svět existující, jako svět plný moudrosti, jako svět živoucí. Jsou to pro něho jaksí tři zdroje, které si rozum vytváří, když hledí nad věci. Musilo by se hledět skrze tyto závoje, potom by se mohlo nahlížet do božského duchovna. Ale on líčí nejprve tyto závoje a říká: Když hledím na bytí, tak mi to reprezentuje Otce, když hledím na moudrost, tak mi to reprezentuje Syna ve vesmíru, když hledím na život, tak mi to reprezentuje Ducha Svatého ve vesmíru.

Vidíte, Johannes Scotus Erigena vychází naprosto z filozofických pojmu a pozvedá se k tomu, co je křesťanská Trojice. Prodělává tedy ještě v nitru cestu, vycházející z chápání toho, co je takzvaně nepochopitelné. To je zcela naprosto jeho přesvědčením. Ale hovoří právě tak, že vidíme ve způsobů, jak věci podává, že se učil u Dionýsia. Chtěl by vlastně v okamžiku, kdy dospívá k bytí, moudrosti a životu tyto mu reprezentují Otce, Syna a Ducha, chtěl by vlastně tyto pojmy nechat rozplynout do všeobecného duchovna, do něhož by se musil člověk potom pozvednout nadpojmově. Ale nepřipisuje člověku schopnost dospět k něčemu takovému, co je nadpojmové.

Tím je Johannes Scotus Erigena synem své doby, která vytvořila rozum a která si skutečně musila říci, když se sama správně pochopila, že nemůže vstoupit do nadpojmovosti.

Druhá kapitola líčí potom jaksí druhou vrstvu světového bytí, svět tvořící a stvořený. To je ten svět duchovních bytostí, ve kterém máme hledat anděly, archanděly, archai atd.. Tento svět duchovní bytostí nacházíme také zaznamenaný u Dionýsia Areopagity tento svět duchovních bytostí tvoří všude ve světě, ale je sám stvořen, má svůj počátek z nejvyšších bytostí, je tedy stvořen, a tvoří ve všech jednotlivostech bytí, které nás obklopuje.

Jako třetí svět v třetí kapitole líčí potom svět stvořený a netvořící. To je svět, který' vnímáme kolem sebe svými smysly. Je to svět zvířat, rostlin a minerálu, hvězd atd.. V této kapitole pojednává přibližně o všem, co bychom nazvali kosmologií, anthropologií atd.. o tom, co my označujeme jako oblast vědeckosti.

Ve čtvrté kapitole pojednává o světě nestvořeném a netvořícím. Je to opět toto božství, ale takové jaké bude, až se všechny bytosti, zejména všichni lidé k němu vrátí, až toto božství nebude již tvořícím, když přijalo v blaženém klidu - tak si to Johannes Scotus Erigena představuje - všechny ty bytosti, které právě z božství vznikly.

Tedy, když probádáme tyto čtyři kapitoly, tak v nich máme vlastně řekl bych, něco jako kompendium všeho tradovaného, tak jak to existovalo ve školách moudrosti, z nichž Johannes Scotus Erigena vzešel. Když vezmeme to, co líčí v první kapitole, tak máme asi to, co se nazývalo v jeho smyslu theologií, theologií, vlastní naukou o božství.

Ve druhé kapitole, tak v ní máme to, co se nazývá světem ideálu (asi v naší dnešní řeči), ideál je ale představován jako bytostný. Neličí abstraktní ideje, ale právě anděly, archanděly atd.. líčí celý

inteligibilní svět, jak se to nazývalo, který ale nebyl inteligibilním světem jako náš, ale byl světem živoucí bytostnosti. živoucích inteligibilních bytostí.

Ve třetí kapitole líčí, jak již bylo řečeno, to, co bychom dnes nazvali svou vědou, ale přece jinou. Nemáme již od doby Galileiho a Koperníka. nemáme již to, co se nazývá v době Scota Erigeny kosmologií nebo anthropologií. Co se nazývá kosmologií je ještě zcela něčím, co se popisuje z ducha, je něčím, co se popisuje tak, že hvězdy jsou řízené duchovními bytostmi, že také ve hvězdách duchovní bytosti žijí, že jsou elementy ohně, vody, vzduchu, země pronikány duchovními bytostmi. Tedy je to něco zcela jiného, než co se zde líčí jako kosmologie. Onen materialistický způsob nazírání, který nastal od poloviny 15. století, ten právě tehdy ještě neexistoval, a co on má snad jakožto anthropologií, to je také něčím zcela jiným, než co my dnes nazýváme anthropologií v naší materialistické době.

Zde vám mohu říci něco, co je mimořádně charakteristické pro to, co je u Johanna Scota Erigeny anthropologie. On pohlíží na člověka a říká: Člověk nese v sobě nejprve bytí. Je tedy minerální bytostí, má v sobě minerální podstatu. Tedy zaprvé: Člověk je minerální bytostí. Za druhé: Člověk má své tělesné bytí a žije jako rostlina. Za třetí: Člověk pocituje jako zvíře. Za čtvrté: Člověk usuzuje a činí závěry jako člověk. Za páté: Člověk poznává jako anděl.

Tedy, to je samozřejmě v naší době něčím neslýchaným! Když Johannes Scotus Erigena hovoří o úsudcích a závěrech, což se také činí v soudní síni, chce-li se někdo odsoudit, potom usuzuje a činí závěr člověk jako člověk. Když ale poznává, poznáním proniká do světa, potom se člověk nechová jako člověk, ale jako anděl! Chci vám to nejprve říci z toho důvodu, abych vám ukázal, že je anthropologie pro tuto dobu ještě něčím jiným než pro dobu dnešní, neboť není-liž pravda, dnes bychom sotva mohli někde slyšet, dokonce ani ne na nějaké theologické fakultě, že člověk poznává jako anděl. Takže musíme říci: To, co Johannes Scotus Erigena líčí ve třetí kapitole, to již nemáme jako naši vědu. To se u nás stalo něčím jiným. Kdybychom to chtěli nazvat nějakým slovem, které dnes není aplikovatelné na nic, co se koná, tak bychom snad musili říci: Duchovní nauka o vesmíru a člověku, pneumatologie.

A potom čtvrtá kapitola. Tato čtvrtá kapitola obsahuje u Johanneše Scota Erigeny zaprvé nauku o mystériu na Golgotě a nauku o tom, co má člověk očekávat jako budoucnost, jako svůj odchod do božsky-duchovního světa, tedy to, co bychom snad mohli nazvat podle dnešního zvyku soterologií, soter je Spasitel, eschatologií. Nacházíme zde, že se pojednává o ukřižování,

zmrtvýchvstání, o vyproučení božské milosti, o odchodu člověka do božsky-duchovního světa atd..

Něco by nám mělo být nápadné, a to je člověku skutečně nápadné, je-li nezaujatý, když čte pozorně něco takového jako toto dílo „De divisione naturae“ od Johanneše Scota Erigeny, o členění přírody. Zde je řeč o světě, jako o něčem, co se poznává v duchovních kvalitách. A co v něm není? Musíme být také zaměřeni pozorně na to, co v takovéto univerzální vědě není, ve vědě, jak ji zde chce Johannes Scotus Erigena založit.

U Johanneše Scota Erigeny nenajdete celkem nic z toho, co dnes nazýváme sociologií, sociální vědou a podobně. Mohlo by se téměř říci, že to vypadá tak, jakoby Scotus Erigena nechtěl dávat lidem nějakou sociální vědu, jak si ji myslel, podobně jako kdyby nějaký druh zvířat, druh lvů, nebo tygru nebo nějaký druh ptáků vydával nějakou vědu, také by ji nevydal jako sociologii. Neboť lev by nehovořil o způsobu, jaké má být jeho soužití s ostatními lvy, nebo jak se má dostat ke své potravě atd., to je mu dáno instinktivně. Stejně tak si můžeme myslet sociologii vrabců. Vrabci by zajisté ze svého hlediska mohli vydat různé zajímavé věci ze světa tajemství, ale nikdy by nevytvořili nějakou ekonomii, nějakou ekonomickou nauku, neboť to by vrabci pokládali za něco zcela samozřejmého, že činí to, co jim právě říká instinkt, jejich instinkt. To je to zvláštní: Jestliže ještě nenacházíme u Johanneše Scota Erigeny něco takového, máme jasno o tom, že pohlížel na lidskou společnost ještě tak, jako kdyby vytvářela sociální vztahy ze svých instinktů. Poukazuje právě svým zvláštním způsobem na to, co žilo v člověku ještě jako instinkt, poukazuje na pudy, impulsy sociálního soužití. To, co líčí, je nad tímto sociálním soužitím. Líčí, jak člověk vzešel z božství, jaké bytosti jsou nad smyslovým světem. A líčí potom, jak duch proniká smyslový svět asi na způsob pneumatologie. Líčí to, co vniklo do smyslového světa jakožto duchovno ve své čtvrté kapitole v soteriologii, v eschatologii. Ale nalíčí nikde, jak mají lidé žít spolu. Řekl bych, že je vše pozvednuto nad smyslový svět. To bylo vůbec něco charakteristického pro tuto dávnější vědu, že vše bylo pozvednuto nad smyslový svět.

A ponoříme-li se v duchovně vědeckém smyslu do něčeho takového jako do nauky Johanneše Scota Erigeny, tak shledáme, že nemyslel vůbec oněmi orgány, jimiž dnes myslí lidstvo. Nechápeme ho právě. Chceme-li chápat tím myšlením, kterým to dnes koná lidstvo. Chápeme ho jen tehdy, když jsme si získali pomocí duchovní vědy náhled o tom, jak se myslí tělem éterickým, oním tělem, které je jakožto jemnější tělo základem hrubému smyslovému tělu.

Tedy Johannes Scotus Erigena nemyslel mozkiem, nýbrž éterickým tělem. Máme v něm jednoduše ducha, který ještě nemyslel mozkiem. A vše to, co píše, existuje jako výsledek myšlení éterickým tělem. V podstatě se začíná myslet tělem fyzickým teprve po jeho době a tak úplně vlastně teprve od 15. století. Co se obvykle nevidí, je, že se skutečně v této době změnil lidský život jakožto život duševní, že skutečně, jdeme-li zpět do 13., 12., 11. století, narazíme na myšlení, jaké měl Scotus Erigena. že se zde přichází na myšlení, které ještě nebylo uskutečňováno tělem fyzickým, nýbrž, tělem éterickým. Toto myšlení éterickým tělem, to nemělo zasahovat do doby pozdější, v níž se pěstovala scholastická dialektika v ustrnulých pojmech, zde bylo toto dávnější myšlení éterickým tělem, které ale bylo naprosto také myšlením prvních křesťanských staletí. právě kacířováno. Proto také byly spáleny spisy Johannese Scota Erigeny. A nyní pochopíme, jaké vlastně bylo duševní uzpůsobení takového myslitele v tehdejší době.

Jdeme-li zpět do dávnějších dob. shledáme tu u všech lidí jistou jasnovidnost. Lidé vůbec nemysleli svým fyzickým tělem, ale v dávných dobách mysleli svým tělem éterických popřípadě prováděli svůj duševní život dokonce tělem astrálním. Neměli bychom zde vůbec hovořit o myšlení, jelikož intelekt, jak již bylo řečeno, vznikl teprve v 8. století př. Kr.. Ale z této dávné jasnovidnosti se zachovaly dědičné rysy a právě u nejvýznamnějších duchů je snaha proniknout rozumem, který se nyní zrodil, pronikat do toho, co se zrodilo tradicí z dávnějších dob. Byla snaha pochopit. na co se zcela jiným způsobem pohlíželo v dávnějších dobách. Snažili se pochopit, ale musili nyní mít pomoc v abstraktních pojmech: bytí, moudrost, život. Věděli tedy, řekl bych, ještě něco o dřívějším pro- duchovnělém poznání a cítili se již zcela zakořeněni v čistě intelektualistickém poznání.

To se již později necítilo, když se potom stalo intelektualistické poznání stínem. Ale tehdy lidé cítili: V dávných dobách existovalo něco, co člověka pronikalo z vyšších světů životem, co on pouze nemyslel. U Johannese Scota Erigeny je tomu tak, že žije v tomto rozporu. Může pouze myslet, ale stává-li se toto myšlení poznáním, tak cítí, že je ještě něco z dávných mocností, které člověka pronikaly dávným způsobem poznání. Cítí v sobě anděla, archanděla. Proto hovoří o tom že člověk poznává jako anděl. To bylo dědictvím z dávných dob, že v tělo době rozumového poznání mohl ještě takový duch, jako Scotus Erigena říci, že člověk poznává jako anděl. V dobách egyptských, v době chaldejské, ve starších dobách hebrejské civilizace by nikdo neřekl nic jiného, než že anděl ve mně poznává, a já jako člověk se účastním tohoto andělského

poznání. Anděl přebývá ve mně. ten poznává a já spoluprodělávám to. co anděl poznává. To byla doba, kdy zde ještě nebyl žádný rozum, ale právě ve Scotn Erigenovi bylo ještě vědomí o tomto proniknutí andělem.

Nyní ale člověk prožívá něco zcela zvláštního, když se ponoří do tohoto spisu Scota Erigeny a chce jej zcela pochopit. Nakonec dostane přece jen pocit, že četl něco velmi významného, že četl něco, co ještě žije v duchovních oblastech, co hovoří o světě jakožto duchovní záležitosti. Ale potom přece máme pocit: To vše se v podstatě navzájem proniká. A potom si řekneme: Žijeme právě s tímto spisem již v 9. století po Kr., rozum přivedl již. mnoho věcí do nepořádku. A tak tomu skutečně je. Čtete-li totiž první kapitulu, tak máme co dočinění s theologií, ale s theologií, která je již pro Johanna Scota naprosto druhotná, na které vidíme, že poukazuje zpět na něco většího, bezprostřednějšího. Musí být něčím - hovořím nyní tak, jako kdyby tyto věci byly hypotézou, ale duchovní věda může potom to. co nyní rozvíjím v hypotéze, konstatovat naprosto jako skutečnost - pohlížíme jaksí na něco zpět, kdy tato theologie nebyla ještě vyslovována tak rozumově, kdy byla vyslovována jako něco, do čeho se lidé vžívali. A o takové theologii hovořili bezpochyby oni Egypťané, a o níž Řekové, které jsem uvedl, podávali zprávu, že egypští mudrci k nim hovořili: „\ \ Řekové jste jako děti¹⁰², nemáte žádné vědění o původu světa, my máme toto posvátné vědění o původu světa“. Zde byli Řekové zjevně poukazováni na dávnou živoucí theologii. A tak musíme říci: V tom. co jsme vždy nazývali třetí poatlantskou dobou, která začíná ve 4. tisíciletí př. Kr.. a končí v 1. tisíciletí př. Kr., v 8. století př. Kr., přibližně v roce 747, v této době existovala theologie živoucí, která chce být nyní probádána rozumem Scota Erigeny. Mnohem živěji stála ještě před onou osobností, která je uznávána jako Dionýsius Areopagita. a tento Dionýsius cítil ještě mnohem intenzivněji tuto dávnou theologii. Cítil, zde je něco, co zde bylo, k čemu se již nemůžeme přiblížit, co se však stává negativním, když se k tomu chceme přiblížit. Můžeme jen, tak mínil Dionýsius Areopagita. z rozumu dospět k theologii pozitivní. Ale mínil vlastně touto negativní theologií onu dávnou theologii, která již zmizela.

A když opět probíráme to. co zde vystupuje v druhé kapitole jako svět ideálu, mohli bychom se domnívat, že je zde něco novějšího. Tak tomu ale není. Shoduje se zde skutečně a pravým nazíráním na to. to co vystupuje v praperské době, tedy ve druhé době poatlantské, jak je to líčené v mé „Tajné vědě“. U Platona a u platoniků byl praperský živoucí svět andělu, svět Amšaspandů atd.. již vybledlý ve svět ideálu, ve svět idejí. To je právě třeba

připsat pozdějšímu vývoji. Ale to, co je vlastně v tomto světě ideálu obsažené a co u Scota Erigeny ještě dobře prosvítá, to vede zpět do této druhé praperské doby.

A dojdeme-li k tomu, co zde vystupuje jako pneumatologie, co vystupuje jako nějaký pantheismus, ale nyní nikoli nejasný, mlhavý, jak dnes mnohdy platí, nýbrž vystupuje jako pantheismus živoucně-duchovního charakteru, i když u Johanna Scota Erigeny je již vybledlý, tak je to poslední zbytek, řekl bych, zcela profiltrovaný zbytek první poatlantské doby, doby praindické.

A co je zde to čtvrté? Ano, u Scota Erigeny to vystupuje jakožto živoucí poznání mystéria na Golgotě, budoucnosti lidstva. O tom se dnes vlastně již nemluví. Ještě theologové o tom hovoří jako o dávném dědictví ale mají to ve strnulých dogmatech. Dokonce popírají, že si to člověk může vydobýt živoucím věděním. Ale to vzniklo z toho, co se takto pěstovalo jako soteriologie a eschatologie. Vidíte, to co byla theologie, to bylo jaksi předané koncilům, to ustrnulo v dogmatech a vtělilo se to do kristologie. S tím se již nesmělo hýbat. To bylo pokládáno za něco, co je pro poznání nepřístupné. Bylo to jaksi vytržené z toho, co se ve školách pěstovalo poznáním. Exoterické věci se již beztak uchovaly jako mlhavé útvary' z dávných dob. Ale to, co bylo pěstované ve školách, mělo se spojovat jen s myšlenkami, které vznikly právě v období myšlenek, mělo se navázat jen na mystérium na Golgotě, na budoucnost lidstva. Hovořilo se zde o vládnutí Kristovy bytosti mezi lidmi, hovořilo se o budoucím světovém soudu, používalo se k tomu pojmů, které se právě dokázali uplatnit.

A tak vlastně vidíme, že Scotus Erigena zaznamenává tři první kapitoly právě jako něco, co jaksi zdědil. Svého vlastního rozumu používá potom u čtvrté kapitoly, ale zcela tak, že zde hovoří o něčem, co je povzneseno nad smyslově-fyzický svět, ale přece to má se smyslově-fyzickým světem co do činění. Vidíme, jak usiloval, aby použil rozum na eschatologii, na soteriologii, a vidíme také, do jakých učených diskusí byl zapletěn. Byl zapletený do takových diskusí jako například, zda má člověk v přijímání, tedy v něčem, co souviselo s mystériem na Golgotě, před sebou skutečnou krev a skutečné tělo Kristovo. Byl zapletený do všech těch diskusí, které probíhaly o svobodě a nesvobodě lidské vůle v souvislosti s božskou milostí. Tedy na všem tom, co bylo předmětem jeho čtvrté kapitoly, brousil svůj rozum, školil svůj rozum, o tom se tehdy diskutovalo.

Mohli bychom říci: Obsah tří prvních kapitol byl dávným dědictvím. Na tom se toho moc nezměnilo, nýbrž se to sdělovalo. Čtvrtá kapitola ale, ta byla živoucím usilováním, zde se používal rozum, který byl školen.

Co se stalo z toho, co zde bylo školen jako rozum, co viděli lidé jako Scotus Erigena v 9. století v solerologii. v eschatologii? Ano. pohleďte. milí přátelé, z toho se stala od poloviny 15. století naše věda, která je základem přírodního poznání. Ten rozum, jímž lidé přemýšleli, zda se při oltářní svátosti proměňuje chléb a víno v tělo a krev Kristovu, zda připlouvá člověku tou či onou cestou milost, téhož rozumu se později používalo k tomu, aby se přemýšlelo, zda zde se molekula skládá z atomu. Zda Slunce je takový m nebo onakým tělesem atd.. To je další vývoj rozumu theologii, jenž zde žije dnes v přírodovědě. Zcela týž rozum, který' ožíval ve sporech o přijímání. Scotus a jiní, kteří s nim diskutovali - a ty diskuse byly tehdy velmi živé - týž rozum žil potom dále v nauce Galilei- ho a Koperníka, žil dále v darwinismu, žil dále, řekněme v StrauBově materialismu. To je přímá linie. Že vždy to starší zůstává zachováno vedle pozdějšího, to přece víte. Ale týž rozum, který vyseděl jako kvočna v Davidu Friedrichu StrauBovi knihu ..Stará a nová víra", kde se učí jaksi úplnému atheismu, tentýž rozum se zabýval v oněch dobách solcriologii a eschatologii: to je přímá linie.

A mohli bychom říci: Kdyby musila být tato kniha napsána dnes a byla by právě tak napsána právě na základě časových poměru, jak ji napsal onen Scotus Erigena na základě časových poměru, potom by se zde neobjevil úplný atheismus, protože by tento úplný atheismus zcela samozřejmě odporoval první kapitole, ale zde by se objevila naše přírodověda. V 9. století se ještě objevila soteriologie a eschatologie. Rozumu se používalo na něco jiného. Zde by se ale objevila materialistická věda. Dějiny nám neříkají nic jiného, než toto: A nyní snad vidíme to. co se člověku ukazuje z celého pojetí tohoto díla.

V podstatě by se musilo vlastně to. co zde stojí objevit v jiném pořadí, v třetí kapitole by musilo být řečeno: světový názor první doby poatlantské. ve drahé kapitole, drahé doby poatlantské, a v první kapitole třetí doby poatlantské. Poslední kapitola, tak jak ji zmínil Scotus Erige- na - který žil ve 4. poatlantské době, která skončila v 15. století - poslední kapitola bude platit pro čtvrtou poatlantskou dobu. Tedy toto pořadí by musilo být takovéto: III.. II.. I.. IV.. To jsem mínil, když jsem předtím řekl, že člověku připadá jako kdyby byly ty' věci přeházeny. Scotus Erige- na měl jednoduše části dávného dědictví, ale neuváděl je podle dob. ale byly zde ve vzdělání jeho doby a uváděl je v pořadí,

jak mu byly nejbližší: To, co mu bylo nejbližší, uváděl jako to nejvyšší, ostatní byly pro něho nejasné. Zamlžené, že je pokládal za něco nižšího.

Ale čtvrtá kapitola je přece něčím velmi pozoruhodným. Pokusme se jednou z jistého hlediska pochopit, co by to vlastně mělo být. Přenesme se nyní zpět do předkřesťanské doby. Zde by, kdybychom hledali takového reprezentativního ducha, zde by takový duch věděl ještě velmi živoucím způsobem něco o teologii. Měl by ještě mnohem živější pojmy o světě ideálu neboli o světě andělu, o tom, co je to, co celý svět prozaňuje a produhovňuje. To vše by věděl a řekl by: V první době žilo lidské nazírání, které vidělo ve všech věcech ducha. Potom byl duch abstraktně vytažen do výše. Stal se světem ideálů, potom světem božským. A potom přichází čtvrté období. To by mělo být nyní ještě produhovnějším než období theologické. Toto řecko-latinské období, v němž přece Scotus Erigena žil, by vlastně mělo být produhovnějším než období třetí. A tím spíše páté, které pak následuje, naše vlastní, to by mělo být velmi produhovnělým obdobím, nebo by musilo být uváděné materialistickou vědou místo soteriologie nebo eschatologie buď jako čtvrté, nebo by se musilo připojit páté s naší přírodovědou a ta by musila být nejduhovnější.

Ale skutečně, milí přátelé, ty věci jsou zasypány. Slyšíme-li, jak Scotus Erigena říká, že člověk je jako minerální bytost, že má tělo a žije jako rostlina, že cítí jako zvíře, usuzuje a činí závěry jako člověka a poznává jako anděl - což Scotus Erigena ještě věděl z tradice dávných dob - tak bychom musili, pozvedající se opět k duchovnu, k duchovnímu poznání, přece nyní jít dále. Musili bychom dokonce nyní říci: Dobře, člověk je jako minerální bytost, člověk má fyzické tělo a žije jako rostlina, člověk pociťuje jako zvíře, člověk usuzuje a činí závěry jako člověk, a člověk poznává jako anděl a za šesté: člověk vidí - totiž imaginativně duchovní svět - jako archanděl. A tak bychom si musili nyní přepisovat, hovoří se o člověku, od poslední třetiny 19. století: Poznáváme jako andělé a rozvíjíme duši vědomou duševními silami zření - nejprve nevědomě. ale přece jako duše vědomé - jako archandělé.

A tak bychom měli paradox, že i v materialistickém období žijí lidé vlastně v duchovním světě, žijí duchovně výše, než žili dříve. Mohli bychom snad říci: Ano, Scotus Erigena má pravdu, že v člověku ožívá andělský zážitek. Ale také archandělský zážitek ožívá nyní od první třetiny 15. století. Byli bychom tedy vlastně v duchovním světě.

Když k tomu dospíváme, potom bychom mohli také dobře pohlédnout zpět na to, co se vždy velmi triviálně vykládá v evangeliích, kde se přece říká:

Konec světa je blízko a království nebes začínají. Ano, milí přátelé, musíme-li o sobě říci, že v nás zří archanděl, abychom dostali duši vědomou, polom vyplývá přece zvláštní představa o tomto příchodu nebes a bude zajisté nutné revidovat ještě jednou takové představy Nového zákona z tohoto duchovně-vědeckého hlediska. Tyto představy podléhají převelice revizi a měli bychom dvojí úkol: Nejprve pochopit, zda není naše období míněno skutečně jako něco jiného, než zde bylo v době, když Kristus kráčel po Zemi, zda nemáme onen zánik světa, o němž Kristus hovořil již za sebou? To je úkol, před kterým stojíme. A máme-li tento takzvaný zánik světa za sebou, máme-li tedy jaksi již duchovní svět zde. jak lze vysvětlit, že se vyjímá tak neduchovně, že se stal tak materiálním, že dospěl posléze k onomu strašnému příšernému životu, kterým se vyznačuje první třetina 20. století ? Dvě mocné, zdrcující otázky, lze říci, se staví před naši duši. O tom budeme zítra hovořit dále.